

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİSDİLLİ QADIN YAZARLARIN DİL KİMLİYİNDƏ İFADƏ TAPMIŞ DİALEKTİZMLƏRİN İDEOLEKT REPREZENTASIYASI POTENSİALININ MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Bənövşə Məmmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: benovshem.m@gmail.com

Xülasə. Məqalədə dil şəxsiyyətində dialektik sistemin iki cəhəti ayırd edilir: müəllifin mənsub olduğu və özünü xarakterizə edən sosial, etnik qrupun ifadəsi kimi meydana çıxan dialektik elementlər; müəllifin yaratdığı personajların dili və onların mənsub olduğu sosial və ya etnik qrupun “simfonik dil şəxsiyyətini” əks etdirən dialektik elementlər. Müqayisəli təhlil zamanı müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan və ingilisdilli qadın yazıçılar öz gücünü əks etdirmək, personajların xarakterini tamamlamaq və onların oxucu təxəyyülündə müvafiq şəkildə təsvir olunması üçün əsərlərində, fonetik, leksik və morfoloji dialektlərdən geniş istifadə edirlər.

Açar sözlər: Azərbaycan və ingilisdilli qadın yazarlar, dil kimliyi, idiolekt, dialektizmlər, simfonik dil kimliyi, müəllif dil kimliyi.

ON COMPARATIVE ANALYSIS OF POTENTIAL OF IDIOLECT REPRESENTATION OF DIALECTS EXPRESSED IN LANGUAGE PERSONALITY OF AZERBAIJANI AND ENGLISH-SPEAKING FEMALE WRITERS

Banovsha Mammadova

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article distinguishes two aspects of the dialectical system in language identity: dialectical elements that appear as an expression of the social and ethnic group to which the author belongs and characterizes himself; dialectical elements that reflect the language of the characters created by the author and the "symphonic language identity" of the social or ethnic group to which they belong. During the comparative analysis, it was determined that Azerbaijani and English-speaking women writers widely use phonetic, lexical and morphological dialects in their works in order to reflect their strength, complete the character of the characters, and describe them appropriately in the reader's imagination.

Keywords: Azerbaijani and English-speaking female writers, the language personality theory, idiolect, symphonic language personality, author's language personality.

О СРАВНИТЕЛЬНОМ АНАЛИЗЕ ПОТЕНЦИАЛА ИДЕОЛЕКТНЫХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЙ ДИАЛЕКТИЗМОВ В ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНО-И АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПИСАТЕЛЬНИЦ

Бановша Мамедова

Азербайджанский Университет Языков, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье выделяются два аспекта диалектической системы в языковой идентичности: диалектические элементы, выступающие как выражение социальной и этнической группы, к которой принадлежит и характеризует себя автор; диалектические элементы, отражающие язык созданных автором персонажей и «симфоническую языковую идентичность» той социальной или этнической группы, к которой они принадлежат. В ходе сравнительного анализа было установлено, что азербайджанские и англоязычные писательницы широко используют в своих произведениях фонетические, лексические и морфологические диалекты, чтобы отразить их силу, дополнить характер персонажей и соответствующим образом описать их в воображении читателя.

Ключевые слова: азербайджано- и англоязычные писательницы, теория языковой личности, симфоническая языковая личность, языковая личность автора.

Azərbaycan və ingilisdilli qadın yazarlarının “dil kimliklərinin” müqayisəli təhlili onların dialektizmlərdən istifadə məqamında həm bir çox oxşar, həm də yetərinli səviyyədə fərqli, bənzərsiz taktikalar sərgilədiklərini təsbit etməyə əsas verir. İlk olaraq, qeyd edə bilərik ki, istər Azərbaycan, istərsə də ingilisdilli qadın yazarlar ilk növbədə öz aid olduqları məhəlli, etnik və ya sosial qrupların dialekt fərqləndirməsinin spesifikliyinin təsirini əks etdirirlər. Bu cəhət Azərbaycan və ingilisdilli qadın yazarlarının dil kimliklərini ortaqlaşdıran xüsusiyyətdir. Artıq məlum olduğu kimi, T.Morrison və E.Uoker afroamerikan dialektinin spesifik cəhətlərini öz dil kimliklərində dolğun şəkildə representasiya etməyə müvəffəq olmuşlar. Bu da onların öz etnik-irqi mənsubluğu baxımından tam obyektiv göründüyü kimi, Azərbaycan yazarlarından Ə.Babayevanın Bakı şivəsindən, Ə.Cəfərzadənin isə Şamaxı-Şirvan şivəsindən ciddi şəkildə təsirlənməsi bir o qədər obyektiv görünür. Hətta irəlidə izləyəcəyimiz kimi, idiolekt representasiyası baxımından, belə demək olarsa, “selektiv olmaqdan çəkinən” (yəni, digər bölgələrə aid dialektizmlərə də yer verməklə “obtektiv” olmağa çalışan) Ə.Cəfərzadə də, yaradıcılığı boyu məhz özünün aid olduğu Şamaxı-Şirvan dialektinin representasiyası baxımından yüksək autentiklik əmsalı nümayiş etdirir.

Azərbaycan və ingilisdilli qadın yazıçıların dilinin “dil kimliyi” nəzəriyyəsi aspektində müqayisəli təhlili burada dilalektizmlərin xüsusi ideolekt missiyası ilə “yükləndiyini” təsbit etməyə imkan verir. Bu istiqamətli araşdırmalarımız dialektizmlərin dil kimliyindəki ifadəsinin iki aspektini fərqləndirməyə imkan verir: 1) bilavasitə müəllifin özünün aid olduğu sosial, etnik qrupun təzahür formaları kimi meydana çıxan və müəllifin özünün ideolektini səciyyələndirən dialekt elementləri; 2) personajların dildə yer alıb və müəllif intensiyasına uyğun olaraq personajın aid olduğu sosial və ya etnik qrupun “simfonik dil kimliyini” əks etdirən dialekt elementləri. Müqayisəli təhillərimiz onu deməyə imkan verir ki, sonuncu halda qadın yazıçılar personajlarının obrazlarının dolğunluğu və oxucunun təxəyyülündə adekvat representasiyası naminə həm fonetik, həm leksik, həm də morfoloji dialektizmlərdən geniş şəkildə yararlanmışlar. O da maraqlıdır ki, bəzi hallarda müəllifin öz təhkiyəsində bilərikdən və ya sadəcə, öz nitiqinə autentik olaraq ifadə tapan dialektizmlər müəllifin dil kimliyi haqqında əlavə məlumat əldə edilməsi üçün qiymətli liqnvistik təhlil materialı – məxəz rolunda çıxış edir.

Konkret nümunələr əsasında həmin ümumiləşdirmələrimizi əsaslandırmağa çalışaq. İlk məqamda biz, müəlliflərin fərdi dil kimliyinin onların dialektizmlərə olan münasibətində inikası və bu təsirin məntiqi davamı olaraq, dialektizmlərə emosional konnotasiya qazandırma tendensiyasına münasibət bildirmək istərdik. Belə ki, müqayisəli təhlillərimiz bu durumun bilavasitə yazarın fərdi dil kimliyindən qaynaqlandığını açıqlamağa imkan verir ki, bu da özlüyündə spesifik olan həmin xüsusiyyətlərin həm Azərbaycan, həm də ingilisdilli qadın yazarların əsərlərin dilində, yaratdıqları personajların idiolektində təzahür tapması ilə ortaya çıxır. Belə ki, artıq məlum olduğu kimi, E.Uoker özünün “The Color Purple” əsərində, iki bacının dil kimliklərində təzahür tapan Standart English və Black English qarşılaşdırmasında öz müəllif simpatiyasını (implisit şəkildə olsa da) Silinin afroamerikan dilalekti formatlı

danışığına ifadə edir (bu haqda daha ətraflı bax: [1]; [2]; [3]). Sili personajının idiolekt özəlliklərində Black English-ə xas olan bir çox əsas fonetik, qrammatik və leksik özəlliklərinin yer alır və irəlidə izləyəcəyimiz kimi, bu fakt bir çox araşdırmalarda statistik hesablamalar sayəsində öz təsbitini tapmışdır:

I ain't never struck a living thing, I say. ...That funny. I laugh. She laugh. ...Anything he say, goes. She never say nothing back. She never stand up for herself. ...Here a dollar fur letting me use 'em [4, s.31-32].

E.Ukerin “The Color Purple” romanında Black English-in iki səviyyədəki (1) fonetik və 2) qrammatik səviyyələrdə) təzahür formalarını izləmiş O.V.Turova, birinci halda, yəni fonetik dialektizmlər statusunda **–ing şəkilçisinin son səsinin düşməsinə** (20% hallarda), **başlangıç səslərinin “ixtisarını”** (35% hallarda), **habelə diftonqların monofonqlar səviyyəsinə qədər sadələşməsi** (10% hallarda) və s. bu kimi özəllikləri qeyd etmişdir. Dilçi E.Uokerin istifadə etdiyi qrammatik dialektizmlər sırasında III şəxsin təkində indiki zaman şəkilçisi olan **–s sonluğunun “düşməsinə”** (11, 8% hallarda), habelə yiyəlik hal (mənsubiyyət semantikasının) ifadəsi zamanı **sonluğun (-s) ixtisar edilməsinə** (4,1% hallarda) diqqət çəkmişdir. O.V.Turova habelə 19, 2% hallarda **“ikiqat və üçqat inkarlıqın”** Black Englishin təzahür forması kimi ortaya çıxdığını, eləcə **ain't formasından aktiv şəkildə istifadə** olunduğunu (6,6%) önə sürmüşdü [5].

Təhlillərimiz dilçinin gəldiyi qənaətin adekvatlığını tam əyaniliklə ortaya qoyur:

1) **–ing** şəkilçisinin son səsinin düşməsi: *He set there by the bed holding her hand an cryin, talking bout don't leave me, don't go.* [4; 9];

2) **ikiqat inkar**: *But I don't never git used to it* [4; 8];

3) III şəxsin təkində indiki zaman şəkilçisi olan **–s sonluğunun “düşməsi”**: *He say. And she clean.* [4; 14];

4) **ain't** formasının yüksək işlənmə tezliyi: *She say It too soon, Fonso, I ain't well; ...But she ain't no stranger to hard work.* [4; 8];

5) başlangıç səslərin ixtisarı: *No matter how you kiss 'em, as far as I'm concern, frogs is what they stay.* [4, s.119] və s.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, E.Uoker dialektizmlərdən yüksək səviyyədə işlənmə məqamında “emosional neytrallıq” nümayiş etdirmir və onun öz müəllif dil kimliyinin obyektivlikdən, neytrallıqdan bir qədər kənar olduğunu düşünməyə əsas verir. Çünki onun “viktorian üslublu” məktublar yazan Nettisinin dil kimliyi oxucuya (təbii ki, E.Uokerin yönləndirməsi sayəsində), ifrat düzgün, “duzsuz”, kaloritsiz, hətta bir qədər cansıxıcı gəlir.

Müqayisə üçün deyək ki, analoji Black English “elementləri” T.Morrisonun əsərlərində də geniş şəkildə təsadüf edilir: *She look just like Papa and he looked like all them pictures you ever see of Africans* [6, s.28]; *“Course she ain't,” said her mother.* [6, s.25]; *You need killin, you really need killin* [6, s.14]; *They'll catch 'em, all right, and give 'em a big party*

and a medal.”... *“They got to catch ’em.” “So they catch ’em.* [6, s.41]; *Ain’t nothin goin to kill him but his own ignorance, and won’t no woman ever kill him* [6, s.68] və s.

Afroamerikan əsilli qadın yazarların yaratdığı qaradərili obrazların dil kimliyində Black English faktorlarının qabardılması aşağı sosial təbəqə aidliyi simvolizə etməsi məqamı xüsusi təhlil tələb edir. Belə ki, müəyyən obyektiv və subyektiv səbəblərdən dolayı, ABŞ toplumunda Black English-ə aid fonetik, leksik, qrammatik özəlliklər sosial autsayderliliklə müəyyən anlamda korrelyasiya təşkil edir. Nə üçün biz, bu məqamı şərti anlamda qeyd edirik: belə ki, sosial iyerarxiyanın üst təbəqəqəşində dayanan bəzi afroamerikanların (hip-hop ulduzları, məşhur idmaçılar və b.) dil kimliyi də eynilə kriminal mühit üzvlərinin dil kimliyi kimi Black English elementlərindən geniş istifadə ilə səciyyələnir. Lakin bu ilk növbədə, afroamerikan identikliyin bəyanı, onların afroamerikan toplumun tərkib hissəsi olmaları ilə qürur duymaqları kimi xarakterizə edilə bilər. Bundan fərqli olaraq, T.Morrison və E.Uoker qəhrəmanları əksər hallarda məhz, sosial iyerarxiyanın “aşağı təbəqəsinə” aidliyin qabardılması üçün istifadə edilir. Bu baxımdan, həmin korrelyasiyanı izləmiş dilçilərin yanaşmasına da diqqət çəkmək yerinə düşərdi. T.A.Yudina iddia edir ki, məhz sosial təbəqə aidliyi baxımındandır ki, Black English-i müfəssəl şəkildə tədqiq etmiş U.Labovun araşdırması uzun müddət əgdərili elmi çevrələr tərəfindən ciddi şəkildə qəbul edilməmişdir. Bu vəziyyətlə razılaşmayan C.Bolduin isə: “Əgər “Qara İngilis dili” dil deyilsə, onda mənə deyən görüm, dili nə adlandırmaq olar?...Dil bu dildə danışan insanı qeyd-şərtsiz “aşkara çıxarır” – deyə etiraz edirdi. [7, s.47]. Başqa sözlə desək, U.Labovun təhlilləri cəmiyyətin marginal təbəqəsinin danışmaq özəlliklərinin bəsit şəkildə təsbiti kimi dəyərləndirildi və Black English-ə sosial dialekt statusunun tanınması qəbul edilmirdi. Çünki, oğru-kriminalların danışığı bir çox əgdərili tədqiqatçılara görə, olsa-olsa, ancaq jarqon səviyyəsində dəyərləndirilə bilər. Lakin sonralar aparılan araşdırmalar Black English-in heç kriminal jarqon olmadığını, əslində afroamerikan identikliyinə ifadə edən dil kimliyini əyani şəkildə əks etdirdiyini ortaya qoymuşdur.

İngilisdilli bədii ədəbiyyatda yaş və cins özəlliklərinin personajların idiolektlərində ifadəsi spesifikasını araşdırmış N.Y.Korablyova haqlı olaraq, qeyd edir ki, XX əsrin II yarısından etibarən, linqvistikanın multidisiplinar antroposentrizmlə səciyyələnən elmi paradigmatmaya daxil olması ilə bədii mətnlərin tədqiqində yeni mərhələyə keçid mümkün olmuşdur. “Antroposentrik istiqamətli araşdırmalar çərçivəsində bədii mətn yalnız müəllifin idiolektli mövqeyindən dəyərləndirilmir”, eləcə də “bədii şəxsiyyətin idiolektli (idiolektli), “müəllif “mən”i”, “müəllif obrazı” məqamlarının təhlilinə xüsusi diqqət yetirilməyə başladı. Yeni təhlil yanaşmaları “müəllifin özünü – bədii personaj” kimi nəzərdən keçirilməsinə imkan və şərait yaratdı [8, s.3]. Məhz, bu cəhətləri biz, E.Uokerin və T.Morrisonun əsərlərinin dilində aydın şəkildə izləyə bilərik. Belə ki, obrazların dil kimliyi müəllifin özünün dil şəxsiyyətini müəyyənləşdirməyə, “müəllif obrazını”nın konturlarını təsbit etməyə imkan verdiyi kimi, eyni zamanda digər tərəfdən də müəllifin dil kimliyinin təhlili onun yaratdığı obrazların dil kimliyinə qazandırılan idiolekt özəlliklərinin altyapısını təhlili üçün tədqiqat

inventarı, “açarı” kimi çıxış edir. Məsələn, E.Uokerin özünün yaratmış olduğu Sili obrazının dil şəxsiyyətinə olan seçkin, yəni simpatiyalı, qeyri-neytral münasibəti onun bir müəllif kimi dil şəxsiyyətinin mahiyyətini açıqlayır. Eyni zamanda həmin obrazların özləri də müəllif “mən”inin davamı olaraq meydana çıxır ki, bu personajların dil kimliyinin obyektiv təhlili də yalnız müəllifin dil şəxsiyyətinin təhlili kontekstində mümkün ola bilər.

Analoji vəziyyəti Azərbaycan qadın yazıçılarının dil kimliyində və həmin dil kimliyinin onların yaratmış olduqları personajların dil kimliyi ilə korrelyasiya müxanizmlərində də izləmək olar. Konkret olaraq, deyə bilərik ki, oxcar emosional qeyri-neytrallıq Azərbaycan yazıçısı Ə.Babayevanın əsərlərində də mövcuddur. Belə ki, təhsil səviyyəsindən və yaşadığı bölgədən asılı olmayaraq, əksər obrazlarına ədəbi dil normaları çərçivəsindəki dil kimliyi “qazandıran” Ə.Babayeva üçün **dialektizmlər obrazın neqativ kimliyinin illustrasiyasına xidmət edən əlavə “arsenaldır”**. Göründüyü kimi, əgər E.Uokerin dil şəxsiyyətində dialektizmlərə münasibətdə müsbət istiqamətli qeyri-neytrallıq mövcud olduğu halda, Ə.Babayevanın dil kimliyi də tam əks yanaşma nümayiş etdirir. Belə ki, Ə.Babayeva **obrazın cahilliyini, cəmiyyət normaları baxımından, “autsayder” olan obrazlarını belə dil kimliyi vasitəsilə öz oxucusunun “gözündən salır”**. Bu işə heç şübhəsiz ki, Ə.Babayevanın özünün dil kimliyini “ifşa edir”.

Məsmə arvad bunu deyib stəkanı qabağına çəkdi, dərin nəlbəkiddən isti çayı horultu ilə içməyə başladı. Sonra qırıqlar içərisində gizlənmiş xırda gözlərini Elxana ağartdı:

- *İç soyutma, çayını iç, sərinənən, nəfəsini də, sonra xalana yaxçı-yaxçı qulaq as, gör nə deyirəm* [9, s.272]. Aydın şəkildə göründüyü kimi, müəllif “Məsmə arvad” obrazının dialektizmlərlə yüklənmiş replikasına yer vermədən öncə oxucusunun münasibətini yönləndirməyə çalışır, Ə.Babayeva Azərbaycan dili üçün xarakterik olan dil işarələri vasitəsilə implisit şəkildə öz neqativ münasibətini oxucuya aşılayır. Bunun üçün Ə.Babayeva Məsmə adlı obrazını “Məsmə arvad” olaraq təqdim edir ki, bu da implisit peyorativlik kimi dəyərləndirilə bilər. Belə ki, Azərbaycan xalqına xas olan nitq davranışı modelinə görə, “arvad” sözünün istər müraciət forması kimi, istərsə də digər şəxsin səciyyələndirməsi kimi istifadəsi məqbul hal hesab edilmir. “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti” adlı araşdırmada oxuyuruq: “İctimai yerlərdə aşna, lələ, ay **arvad**, a gədə, qağa, canciyər və s. kimi **müraciət formalarının işlənməsi başqalarına hörmətsizlik kimi qiymətləndirilməlidir**” (kursiv bizimdir. – B.M.) [10, s.116]. Yəni, “arvad” sözündən istifadə ədəbi dilin leksik normaları tərəfindən alqışlanmır və hətta gündəlik-məişət danışığında istifadəsi Azərbaycan xalqının simfonik dil kimliyi tərəfindən “aşağı təbəqə”yə aid, cahil, təhsilsiz kəsimə xas olan nitq davranışı kimi dəyərləndirilir. Müqayisə üçün onu da qeyd edək ki, Azərbaycan dilində “arvad” sözünün iştirakı ilə məhz, peyorativ semantikali frazeologizmlər meydana çıxmışdır. Məsələn: **arvad söhbəti** “qeyri-ciddi, bəsit danışiq, hər hansı problemə məişət səviyyəsində yanaşma, qeybət” [11]. Müəllif hətta Məsmənin çay içmək tərzinin təsvirində istifadə etdiyi təqlidi sözlə (“horultu” sözü ilə) də özünün neqativ münasibətini açıqlamış olur. Belə ki,

Ə.Babayeva Məsmənin kobud səslərin müşayəti ilə çay içməsinə təsvir etməklə də onun qadına xas olan incəlikdən, xanımlıqdan, mədəniyyət və kübarlıqdan məhrum olduğunu vurğulamaq istəyir. Daha sonra obrazın bədən dili reaksiyasını əks etdirən Ə.Babayeva bir daha bu paralingvistik detalın vasitəsilə Məsmənin mənfi obrazını əyaniliklə canlandırmağa çalışır. Bunun ardınca gələn müraciətdə, yəni “Məsmə arvad” obrazının idiolekt nümunəsində isə bilavasitə dialektizmlərə (**sərinən**, **yaxşı-yaxşı**) yer verən müəllif “Məsmə arvadın” mənfi obrazının verbal canlandırmasını gerçəkləşdirir. Bununla da qısa iqtibas əsasında Ə.Babayevanın özünün dil kimliyinin prioritetləri də ortaya çıxmış olur. Məlum olur ki, yazıçı dialektizmlərlə yüklənmiş nitqə qarşı olan bir qədər qeyri-tolerant münasibəti ilə seçilmiş. Ə.Babayevanın əsasən yüksək ədəbi dil “perfomansına” malik ziyalıların cəlb olduğu mətbəə-redaksiya mühitində çalışması, şəxsi həyatı ilə bağlı digər faktorlar onun autentik azərbaycanlı mühitindən bir qədər kənarlaşmasına yol açmışdır. Mümkün ki, elə bu kənarlaşma nəticəsində Ə.Babayevanın nəzərində dialektizmlər, bir növ “pleybeylik təcəssümü”, “sosial autsayderlik simvolu” kimi dəyərləndirilirdi. Belə ki, Ə.Babayeva demək olar ki, istisnasız olaraq¹, yalnız *sosial-əxlaqi obrazı qüsurlu olan personajlarının dil kimliklərini dialektizmlərlə “kaloritləşdirirdi”*.

Bundan fərqli olaraq, Ə.Cəfərzadə hansısa obrazı onun dil kimliyi vasitəsilə “ifşa etmir”: obrazın və (və ya) cərəyan edən proseslərin (adətən, Ə.Cəfərzadənin əksər romanlarına nəzərən, tarixi hadisələrin) autentiklik abu-havasını yaratmaq üçün dialektizmlərə müraciət edir. Məsələn:

-Xuda nə kərdə, doğramaq **neyşə?**..

-Bağrım çatladı, axund ağa, məsləhət**üvü**, çarəni de...

-Xuda nə kərdə, bağr**un** niyə çatlasın? Qoy düşmənlər**üvün** bağı çatlasın! [12, s.50].

-Hə, deyir çox söhbətləşiblər, təzə məktəbə izin olduğundan bərk **sövünüşüblər**...

...-Elə qulluğ**uva** da ona görə tələmişəm. ... sən də, Hacı, Allahın köməliyi ilə dost-aşna və **hampalarunla** söhbətləş... [12, s.48].

Təqdim edilən nümunələrdə leksik və morfoloji dialektizmlər sırf bölgə fərqliliyindən (Şamaxı – Şirvan bölgəsi, Şərq Qrupu dialektləri) törəyən autentikliyin təcəssümünə xidmət edirlər.

- Onda pul **hardeydi uşqol** açar? **Uşqolun** bir aləm xərci, dərdi-azarı var [12, s.133]. - Çuxamı, **börkümü** bəri elə! [12, s.53]; -Aaaz... **şırıqqa** vurun özüm oynayacam...; - İçkiçi, qumarbaz, **çəngibaza** izin verib? [12, s.266, 133]. Sonuncu qrup nümunələrdə yer alan dialektizmlər sadəcə regional danışq fərqliliyini deyil, eləcə də tarixi baxımından həmin dövrün (XIX əsrin) danışq tərzini səciyyələndirən dialektizmlər, yəni etnoqrafik-tarixi dialektizmlər (**çəngibaz**, **şarıqqa** və s.) və tarixi dialektizmlər (yalnız müəyyən zaman kəsimi üçün aktual olan dialektizm faktları: **uşkol**, **urus** və s.) yer alır.

¹ Biz, bu məqamda yazıçının özünün öz fərdi dil kimliyində, yəni müəllif təhkiyəsində yer alan dialektizmlərdən bəhs etmirik. Həmin dialektizmlər fərqli aspektli təhlil obyektini təşkil edir və müəllifin formalaşdığı Bakı və Bakıtrafi dil mühitinin təsir izləri kimi, onun dil kimliyində təzahür tapır.

Sözsüz ki, Ə.Cəfərzadənin əsərlərində də dialektizmlər obrazın təhsil yetərsizliyini nümayiş etdiirmək üçün də istifadə edilir. Lakin Ə.Cəfərzadə obrazlarına “yuxarıdan aşağı baxmır”, onları idiolekt “yetərsizliyi” vasitəsilə “işfa etmir”. Yazıçı sadəcə olaraq, dialektizmlərin işlənmə tezliyini “requlyasiyası” yolu ilə yüksək təhsilli obrazlarını, məişət qaygıları içərisində mövcudluq sürdürən, (öz dövrünə görə) yetərli təhsil almayan personajlardan fərqləndirir. Göründüyü kimi, bu vaxt dialektizmlər “ifşaedici” deyil, səciyyələndirici missiya ilə yüklənir. Başqa sözlə desək, müəllifin dil kimliyi dialektizmlərlə danışan obrazının dil kimliyinin təqdimatının “emosional neytrallıq” nümayiş etdirir.

Müqayisəli şəkildə iqtibaslara nəzər salaq:

(I) -İki qana **neyşə**, bu elə ölməliidi... qanı halaldı...

(II)-O Allahın işidi, ana, Allah istəyəndə əzrayılmı göndərər, canını alar. Amma, görünür, Allah istəməyib! [12;78].

(II) -Cavad, deyəsən, sən də mollalığa başlayırsan?

(I)-**Neyşə** də başlamıyım? Sən bir **dörd-dövrənə** bax! [12, s.148].

Təqdim olunan nümunələrdə dialoqların II tərəfi kimi qeyd olunan obrazlar təhsilli şəxsləri, I tərəf kimi qeyd olunan obrazlar isə təhsilsiz şəxslərin nitqini əks etdirir. Birinci halda biz, ədəbi dil formatında dilə alınmış nitqlə, digər halda isə dil kimliyinin fərqliliyi, məhz dialektizmlər vasitəsilə ifadə edilmişdir.

Göründüyü kimi, istər ingilisdilli, istərsə də Azərbaycan qadın yazıçılarının əsərlərində yeralan dialektizm faktları həm müəlliflərin özlərinin dil kimliyinin bir çox məqamlarına aydınlıq gətirilməsi baxımından, həm də obrazlarının idiolekt vasitəsilə ifadə tapan kimliklərinin, daxili aləmlərinin çözümü baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Завьялова М. Элис Уокер. “Цвет пурпурный” (От переводчика) <http://tema-wm.ru/viewtopic.php?id=3872>
2. Language style and register. The Color Purple: Narrative. [https://crossref-it.info/textguide/the-color-purple/42/3273](https://crossref.it.info/textguide/the-color-purple/42/3273)
3. Mataire L.R. Use of language in The Color Purple. The Reader, 22 SEP, 2014 <https://www.herald.co.zw/use-of-language-in-the-color-purple/>
4. Walker A. The Color Purple., London: Orion Publishing Group, 2014, https://archive.org/stream/the-color-purple-alice-walker/the-color-purple-alice-walker_djvu.txt
5. Турова О.В. Лингвистические особенности «Black English» на материале романа Э. Уолкер «Цвет пурпурный», 2020 <http://flatik.ru/turova-o-v-lingvisticheskie-osobennosti-black-english-na-mater>
6. Morrison T. Song of Solomon, 1977 royallib.ru

7. Юдина Т.А. (2012), Язык как способ самоопределения (на примере языка афроамериканцев). Вестник Омского университета, №12, с.45-49
<https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-kak-sposob-samoopredeleniya-na-primere-yazyka-afroamerikantsev>
8. Кораблева Н.Ю. (2010), Передача возрастных и гендерных особенностей идиолекта (при переводе произведений художественной литературы с английского языка на русский), Москва, 27 с.
9. Babayeva Ə. (1977), Haradasan dost, harada... Bakı: Gənclik, 408 s.
10. Nadirov Ö.V., Mirzəyev H.A., Məhərrəmovə Ş.M., İsayeva N.Ş. (2015), Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Mühazirə materialları.Dərs vəsaiti. Bakı: AzTU, 125 s.
11. Arvad söhbəti. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti, (Tərtibçilər: Qulu Məhərrəmli, Rafiq İsmayılov), Bakı, "Altun kitab", 2015, <https://www.azleks.az/online-dictionary/arvad+s%C3%B6hb%C9%99ti/?s=3>
12. Cəfərzadə Ə. Aləmdə səsim var mənim. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006, 432 s.